

Venäjän uusiutuvan energian politiikka Arktiksella

Hilma Salonen

Järjestys on asioiden keinotekoinen tila, epäjärjestys taas luontainen; se on fysiikan laki. Tai kuten fyysikko Carlo Rovelli asian on ilmaissut: ”It is entropy, not energy, that drives the world.” [Maailmaa pitää käynnissä entropia eikä energia]. Väitöskirjani pohjalta esitän, että Venäjän energiapolitiikka – tässä esimerkkinä uusiutuvan energian ja arktisten alueiden kehityksen suhde – on enemmän alttiina tälle termodynamiikan toiselle laille (näin vertauskuvallisesti ilmaistuna) kuin mitä sen mahtipontisen ulosannin perusteella voisi kuvitella.

Järjestelmät (väitöskirjani kielellä regiimit) vastustavat luonnostaan muutosta ja pyrkivät säilyttämään vallitsevan järjestyksen. Sekä Venäjän arktista että uusiutuvan energian politiikka yhdistää tietty keinotekoisuuden ja ylhäältä alaspäin sanelemisen tuntu. Maan arktisen politiikan diskurssi houkuttelee uskomaan tyhjään alueeseen, mihin ylhäältä päin ripotellaan esimerkiksi kausityöntekijöitä, infrastruktuuria, tavoitteita ja mistä haetaan pääkaupungin tarpeisiin arvokkaita raaka-aineita. Neuvostoliiton arktista kehitystä leimasi tunnetusti juuri tällainen ajattelu. Kaupunkeja rakennettiin yhden raaka-aineen louhimisen ympärille ja tarvittavat asukkaat, tarvikkeet ja (-50°C pakkasissa ensisijaisen tärkeä) polttoaine tuotiin etelästä pitkiä ja hankalia reittejä pitkin, esimerkiksi jokiteitse. Nykyään Koillisväylää myöten suunnitellaan laajaa rahtiliikennettä, ja tässä kuviossa ilmastonmuutos tai ikeroudan sulaminen on vain käytännön järjestely, jonka voi korjata uuden tavoiteohjelman avulla.

Uusiutuvan energian politiikan merkittävämmiksi esteiksi on muodostunut sama keinotekoisuuden ja ylhäältä alaspäin määräämisen logiikka. Kiertelemätön totuus on se, että Venäjä on niin sisäpoliittisesti kuin ulkopoliittisestikin öljyn ja kaasun suurvalta. Fossiilista energiaa tuetaan valtion puolelta niin valtavilla summilla, että kilpailusta markkinoiden säännöillä ei juuri kannata edes puhua. Voimassa olevat, öljyn ja kaasun käyttöön liittyvät, esteet tukevat toinen toisiaan, kun taas uusiutuvan energian toimijat jäävät edelleen enimmäkseen yksin. Rahoitusta myönnetään herkemmin hankkeille, jotka kuulostavat ”seuraavan sukupolven” teknologialta tilanteessa, missä ensimmäisenkään sukupolven teknologiaa ei vielä ole kattavasti tuotannossa. Energiansäästön tai kustannustehokkuuden näkökulmasta parhaat hankkeet

olisivat yleensä huomattavasti pienimuotoisempia, mutta paradoksaalisesti niille on huomattavasti vaikeampi löytää rahoitusta. Siinä missä fossiilisen energian tuottajat, kuljettajat ja käyttäjät tukevat toinen toisiaan, joutuvat uusiutuvan energian toimijat selviytymään valtavasta määrästä byrokratiaa ja lisäkuluja ennen kuin projekti toteutuu. Tutkimukseni lomassa lukemani pikku-uutinen Arkangelista kertoi uudesta, biomassaa polttavasta lämpökattilasta, joka oli hankittu korvaamaan vanhaa dieselöljyä polttanutta kattilaa, mutta jätetty pihamaalle ruostumaan, ilmeisesti koska kukaan ei ollut suoraan vastuussa sen loppusijoittamisesta.

Nyt kerrottuani tämän onnettoman tarinan venäläisen energiapolitiikan käytännön toteutuksesta haluan huomauttaa, että arktisen energiakehityksen päälinjassa Venäjä ei erotu minään erityistapauksena. Uusiutuvan energian kehitys seuraa yleisesti enemmänkin rahansäästön kuin energiansäästön tavoitetta etenkin alueilla, missä on paljon sähköverkon ulkopuolelle sijoitettavia asutuskeskuksia, kuten Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Samoin haluttomuus kaivaa maata vahvojen etujärjestön jalkojen alta ilmastonmuutoksen torjumiseksi ei ole mikään venäläinen erityispiirre. Energiaturrokset ovat vain harvoin kokonaisvaltaisia ja nopeita muutoksia. Sen sijaan ne alkavat lähes aina hitaasti, ottavat välissä takapakkia ja etenevät yleensä ensin hallitsevien järjestelmien tukijoina tai varajärjestelminä. Näiden piirteiden niputtaminen Venäjän uusiutuvan energian erityispiirteiksi olisi lyhytnäköistä ja jopa ennakkoluuloista.

Väitöstutkimuksessani selvisi, että näillä lukuisilla ongelmilla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Koska luettelemani ongelmat ovat tyypillisiä maan yleiselle kehitykselle, ne eivät kosketa pelkästään uusiutuvan energian toimijoita vaan myös öljyn ja kaasun eturyhmiä. Keskusvalta ja suuret energiayhtiöt eivät ole immuuneja tehottoman hallinnon, korruption, neuvostoaikaisen infrastruktuurin perinnön ja epätasapainoisen talouden aiheuttamille ongelmille, vaikka olisivatkin olleet niitä itse luomassa — tai nimenomaan siksi.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vahvojen instituutioiden tarjoaman tuen puute vaivaa myös keskusvallan toimintamahdollisuuksia. Vaikka alueellista päätöksentekoa periaatteessa onkin keskitetty viime vuosikymmenenä merkittäväällä tavalla takaisin keskusvallan alle, matka Moskovasta Arktikselle on edelleen tuhansia kilometrejä pitkä. Keskusvallan on edelleen turvaututtava paikallisiin päättäjiin, toimijoihin ja yrityksiin, jotta pääkaupungissa tehtävät päätökset toteutuisivat edes suurin piirtein niin kuin on tarkoitus. Tehoton hallinto johtaa kuitenkin tilanteeseen, missä Moskovasta matkaan lähtenyt tavoite tai määräys harvoin pääsee perille esimerkiksi keskelle Jakutian tundraa siinä muodossa, kuin se on näppäimistöltä lähtenyt. Välistä puuttuu tarpeeksi vahvoja verkostoja, jotka voisivat sopeuttaa lain kirjaimen paikallisiin olosuhteisiin. Tilanne rampauttaa reformien toteutusta mutta myös merkitsee, että paikallisella kokemuksella, aktiivisuudella ja olosuhteilla on edelleen merkitystä alueellisessa energiapolitiikassa eikä alueellisen ulottuvuuden merkitystä Arktisen uusiutuvan energian kehityksessä pidä vähätellä.

Kaiken kattavalla järjestelmällä kuten mittavalla kaasuverkostolla on silläkin omat kääntöpuolensa. Ilmastonmuutos on nimenomaan entropiaa, siis arvaamattomuutta ja epäjärjestyttä levittävä tapahtuma, jonka edessä kaiken kattavat ratkaisut ja infrastruktuuri joutuvat kohtaamaan täysin uudenlaisia haasteita. Polttoaineen kuljetus Venäjän Arktiksen ”Pohjoisena Kuljetuksena” tunnettua järjestelmää pitkin voi kestää jopa kaksi vuotta. Sulava ikirouta hajottaa kaasuputkia ja tekee arktisiin taajamiin johtavista teistä liejuvelliä. Maan kunnianhimoisia tavoitteita, jotka liittyvät pohjoisiin liikennesolmuihin ja uusiin high-tech-satamiin Koillisväylän varrella, on hankala toteuttaa, jos samalla ei ole edes varmaa, riittääkö paikallisilla asukkailla polttoainetta talven yli. Tilanne on jo pannut alulle joitain hankkeita dieselöljyn osittaiseen korvaamiseen tuuli- ja aurinkovoimalla.

Fossiilisen energian kulutukseen liittyviä tukijärjestelmiä on äärimmäisen hankala purkaa, mutta niiden haitallinen vaikutus maan sosioekonomiselle kehitykselle on jo tiedossa. Globaalien markkinoiden paine on merkittävä ulkopuolelta tuleva syy kehittää myös uusiutuvan energian teknologiaa tukijärjestelmineen, olipa motivaatio tähän miten pinnallinen tahansa. Esimerkiksi Gazprom on jo reagoinut tilanteeseen käynnistämällä omat uusiutuvan energian ohjelmansa muiden valtiollisten ja yksityisten energiayritysten ohella. Jokainen pieni saumakohta merkitsee tilaisuutta uusille vaihtoehdoille versoa esiin.

Jos korttipakan tiputtaa maahan järjestyksessä, se ei hajoa nätiksi viuhkaksi vaan epäjärjestykseen. Jos 7000 kilometrin päähän lähettää kapulakielisen strategian eikä yhtään rahaa, lopputulos on luultavasti hyvin erilainen kuin mitä paperissa lukee. Jos nykymaailman hajanaisuus ei mukaudu Venäjän keskitetyn energiapolitiikan malliin, niin muuttuuko aikaan maailma vai politiikan käytänteet? Minä en tiedä, ja mikä tärkeintä, myöskään Venäjän energiapolitiikan johto ei tätä tiedä. Eri asia on, esittävätkö he tietävänsä. Olisi houkuttelevaa uskoa, että Venäjällä olisi jokin kaikenkattava suurvalta-ajatteluun perustuva strategia, jonka sormenjäljen voisi nähdä toteutuvan kaikkialla tundralta pilvenpiirtäjiin ja kotilieden äärestä kansainvälisiin neuvottelupöytiin, ja joka määräisi, sopiiko uusiutuva energia Venäjän sisä- ja ulkopoliittisiin tavoitteisiin vai ei. En kuitenkaan itse usko siihen. Sen sijaan uskon, että Venäjän uusiutuvan energian tulevaisuus on kiinni merkittävästi suuremmasta joukosta erilaisia tekijöitä kuin vain Moskovan sanomisia tutkimalla voisi ajatella, ja että pienikin tekijä voi heilauttaa keinotekoisesta järjestyksestä kiinni pitävää järjestelmää. Toisin sanoen minä väitän, että asioiden epäjärjestykseen pyrkimisen laki paitsi aiheuttaa esteitä uusiutuvan energian kehityksen tielle, myös raottaa fossiilisen energiankäytön jähmeitä rakenteita vaihtoehtoisille toimintatavoille.

MA Hilma Salosen yhteiskuntapolitiikan alaan kuuluva väitöskirja ”Russian Renewable Energy Politics in the Arctic: National Priorities and Local Realities” tarkastettiin lauantaina 5.9.2020 klo 15 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Vastaväittäjänä toimi professori Greg Poelzer (University of Saskatchewan) ja kustoksena professori Janne Hukkinen (Helsingin yliopisto).